

GEOPOLITIKA DESUVERENIZACIJE

Dr. sc. Braco Kovačević, redovni profesor

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci
Bulevar vojvode Petra Bojovića 1A, 78000 Banja Luka, Bosna i Hercegovina
braco.kov@hotmail.com

Sažetak

U klasičnom pojmovnom diskursu pojam države je neodvojiv od pojma suverenosti. Međutim, usljed globalizacijskih procesa i uticaja globalnih institucija moći, suverenost država erodira. Država je izgubila onu tradicionalnu suverenost vezanu za monopol sile, moć, stabilnost i bezbjednost.

Moćne države i njihove globalne institucije koriste različite mehanizme preko kojih nameću svoje interese i ostvaruju neoliberalne ciljeve koji donose korist bogatim državama, a koji doprinose ne samo osiromašenju država koje prihvataju te programe nego i eroziji njihove suverenosti.

Veoma snažni i intenzivni uticaji nadnacionalnih i nadržavnih institucija dovode u pitanje autonomiju, nezavisnost, integritet i suverenost države. Suverenost je erodirana, a država desuverenizovana.

Ključne riječi: geopolitika, država, suverenost, desuverenizacija

Uvod

Rušenjem bipolarnih geopolitičkih odnosa očekivalo se da će se na globalnom području razvijati geopolitička multipolarnost. Međutim, svijet se počeo kretati u pravcu unipolarnosti, u okviru kojeg se na hegemonijskom vrhu nalaze moćne države Zapada, njihova ideologija i njihove institucije kao institucije globalne moći. Instrumentalizovale su institucije OUN, Svjetsku banku za obnovu i razvoj te Međunarodni monetarni fond (MMF), kao i druge moćne institucije, kako bi realizovale neoliberalni projekat sopstvenog bogaćenja, a razaranja drugih država i njihovih ekonomija. Institucije neoliberalizma su suprotstavljene državi; njenu suverenost erodiraju i dovode u pitanje – one su institucije državne desuverenizacije.

Neoliberalni mehanizam razaranja država i ostvarenja njihove desuverenizacije nije jednodimenzionalan; on je kompleksan jer zahvata sva područja društvenog života – od ekonomije pa, preko politike, do kulture i duhovnosti. Preko njega se razvija proces državne desuverenizacije koji je istovremeno i proces društvene denacionalizacije i kulturne deidentitetizacije.

Erozija suverenosti i desuverenizacija

Bitna pitanja koja se, sasvim razumljivo, moraju postaviti jesu: šta se događa sa savremenim državama i njihovim suverenitetom u globalizovanom svijetu, i da li su države sposobne i moćne da odbrane svoju suverenost u odnosu na sve izazove i moći koji dolaze ne samo izvana nego i iznutra?

Postoje teoretičari koji smatraju da je država – *prevaziđena*.

Naime, pod velikim uticajem globalizacije svijet u kojem živimo se veoma promijenio i u ovim promjenama osnovna ekonomska jedinica ekonomije nije više država, odnosno nacija-država, nego je to *regija*. Ranije su se ekonomija i nacija-država zajedno izgrađivale i imale međusobne odnose koji često nisu bili dobri. U našoj istoriji je „nacija-država uljez koji se nedavno pojavio“. Boden je kao državne zajednice posmatrao male političke zajednice koje su među sobom bile suprotstavljene, a da bi takve nacije-države opstale bila je neophodna *birokratija* koja bi policijski, administrativno, poreski, carinski i vojno štitila ovakve političke zajednice kao nacije-države. Ali zato je sada trebalo *oporezivanje*, odnosno bili su potrebni porezi, što je naciju-državu poskupjelo. Nakon toga se pokazalo da su za siguran uspjeh nacije-države neophodni *merkantilizam* i *protekcionizam*, koji bi štitili njenu ekonomiju. Ekonomski posmatrano, merkantilizam je bio „sramota“, a protekcionizam „jedan od najstrašnijih i najrazornijih ekonomskih `asistenata`“. A negdje od XIX vijeka su nacije-države privlačili reprezentativni ukrasi i simboli (himne i zastave) i drugi „brendovi nacija-država“ zasnovanih na lojalnosti i *odanosti*. Ovim „neophodnim“ komponentama „nacije-države“ treba pridodati još jedan, a on se odnosi na *teritorijalnost*. Sada je bila potrebna i jedinstvena *valuta*, nacionalna *banka*, kao i nacionalna *vazдушna kompanija*. Kasniji scenario je pokazao da se već od kraja XIX vijeka „ideja nacije-države“ iz Evrope brzo izvozi na druga kontinentalna područja mada se konstituisanje nacija-država često odvijalo uz pomoć konflikata, sukoba i ratova. Što se tiče ekonomije, nacije-države su ih u XX vijeku nastojale učvrstiti, ali tako što su potpuno pogrešno izgrađivale nekonkurentne industrije kao „zamjenu za uvoz“. Države su pogrešno „okrenule leđa vanjskom svijetu“ mada je proces industrijalizacije već zavisio od „kapitala izvana“. Zbog toga su se neke nacije-države okrenule „ostatku svijeta“, smatrajući da će na taj način uspješno riješiti sopstvene ekonomske probleme. Ali rješenje problema treba tražiti u *regionalnoj integraciji*.¹

S druge strane posmatrano, postoje gledišta koja ističu da država nije prevaziđena, nego da je *transformisana*.

¹ K. Ohmae, *Nova globalna pozornica, izazovi i prilike u svijetu bez granica*, „Mate“, Zagreb, 2007, str. 81, i dalje.

Ova transformacija država i njihovih suverenosti je rezultat postojanja i uticaja moćnih država, njihovih saveza i globalnih institucija moći (UN, EU, finansijskih institucija, transnacionalnih korporacija). Iako su države transformisane, ipak one još postoje, utičući, u mjeri u kojoj im dozvoljavaju njihove nadležnosti, na ekonomske i poslovne odluke. I mada su neki smatrali da će država nestati sa političke i društvene scene, ona i dalje postoji, a danas ima i više država nego u ranijem periodu.²

Osim toga, ne samo što danas ima više država nego što ih je bilo, nego se pretpostavlja da će ih u budućnosti – bez obzira na to što će neke i nestajati – biti i više.

Moć države je transformisana, a ova transformacija je posljedica uticaja globalizacije. Transformacija državne moći je efektivirana u obliku *denacionalizacije države*, koja podrazumijeva ne samo razvlašćivanje i erodiranje državnog aparata moći nego i njegovo prebacivanje na izvandržavno, transnacionalno, supranacionalno ili subnacionalno područje. Takođe, ova transformacija državne moći je evidentna i u obliku *denacionalizacije političkih režima*, u okviru kojeg dolazi do prelaska sa pojma *vlade* na pojam *vršenja vlasti*, odnosno prelaska sa centralnog modela vlasti na oblike *partnerstva* sa izvan-državnim oblicima udruživanja: vladinim, nevladinim i paravladinim, u okviru kojih ima ulogu koordinatora. Transformacija državne moći se manifestuje i u obliku *internacionalizacije nacionalne države*, a koja pokazuje postojanje sve većeg uticaja nedržavnih, izvandržavnih, međunarodnih faktora koji se temelje na *Vašingtonskom konsenzusu*. Transformisana država se manifestuje kao *slaba država* suprotstavljena građanskom društvu za koju je ono neprijatelj. U tom pogledu *liberalna demokratija* se temelji na konsenzusu o slaboj državi, *vladavini zakona i pravosudnog sistema*, ali koji su samo prilagođeni vladavini i liberalizaciji tržišta, investicija i finansijskih sistema, privatizaciji, privatnoj inicijativi. Osim toga, na globalnom području značajnu ulogu igraju transdržavni i *naddržavni oblici vladavine* (međunarodne političke organizacije, ekonomske i finansijske institucije moći, nadnacionalni blokovi, „globalni istraživački centri“, razni oblici „globalnog prava, od *lex mercatorio* do zakona o ljudskim pravima“), što „ukazuje na potrebu da se razmišlja u okviru `svetske države` ili `svetske federacije` koja je demokratski kontrolisana i čiji je zadatak mirno rešavanje sukoba između država i globalnih agenasa“.³

Evidentno je da se država suočava sa mnogim iskušenjima i problemima, ali, i pored te činjenice koja ugrožava njenu suverenost, država je još – **značajna**.

Ona je značajna jer je još uvijek „mjesto identiteta većine ljudi“ i „bez obzira na to ko im je poslodavac, ili šta rade za život, pojedinci plaćaju po-

² K. Dodds, *Geopolitika*, „Šahinpašić“, Sarajevo/Zagreb, 2009, str. 69.

³ B. de Soza Santos, „Procesi globalizacije“, *Reč*, br. 68, 14. decembra 2002, str. 17-20.

reze državi, podložni su njenim zakonima, služe (ako je potrebno) u njenim oružanim snagama, i mogu da putuju samo ako imaju njen pasoš. Osim toga, kako se pojavljuju novi izazovi – bilo da je to ilegalna migracija ili biotehno- loška zemljoradnja – ljudi se instinktivno okreću (bar u demokratijama) sopstvenim vladama, da one nađu ‘rešenja’. Globalna demografska eksplozija, atmosfersko zagađivanje, kao i tehnološki pokretana promena, svaka od njih ima sopstveno transnacionalno ubrzanje; ali su nacionalne vlade i skupštine te koje odlučuju da li da ukinu kontrolu valute, odobre biotehnologiju, smanje izdovne gasove fabrika, ili podržavaju populacijsku politiku. Ovo ne znači da će uvek biti uspešne... priroda novih izazova čini mnogo težom kontrolu događaja nego za prethodne vlade. Ali one su još uvek glavna institucija kroz koju će društva pokušavati da odgovore na izazov. Konačno, ako treba da dođe do koordinisane akcije naroda ovog sveta, na primer, da se zaustavi uništavanje tropskih džungli ili smanji ispuštanje metana, očevidno su potrebni *međunarodni* sporazumi, o kojima se dogovaraju vlade koje u njima učestvuju. Ukratko, čak i ako su autonomija i funkcije države narušene transnacionalnim trendovima, nije se pojavio odgovarajući supstitut da je zameni kao ključnu jedinicu u odgovaranju na globalnu promenu“.⁴

Kao što se vidi, država je još uvijek potrebna, jer je još uvijek funkcionisanje društva zavisno i od države.

U globalizacijskim procesima država je potrebna iz nekoliko razloga. Jedan od njih se odnosi na *sposobnost društva da iskoristi pružene prilike* koje pružaju procesi međunarodnih ekonomskih integracija, a koja zavisi od kvaliteta javnih dobara, svojinskog prava, poštenja državnih službi, lične sigurnosti, nivoa obrazovanja. Drugi se odnosi na područje *identiteta* – država ga određuje tako što je ljudima značajan osjećaj pripadnosti kao dio osjećaja sigurnosti koji oni ni u globalizaciji ne žele da izgube. A treći razlog se odnosi na sposobnosti država da međunarodnoj vlasti *garantuju i pružaju stabilnost*. Osnovu međunarodnog poretka čini država koja se na svojoj teritoriji uspješno efektira monopolom primjene sile. „Globalizacija države ne čini nepotrebnim. Naprotiv, da bi ljudi uspješno iskoristili prilike koje nudi međunarodna integracija, njima je na oba kraja njihovih transakcija potrebna država. Neuspešne države, neuređene države, slabe države i korumpirane države izbegavaju se kao crne rupe u globalnom ekonomskom sistemu.“⁵

⁴ P. Kenedi, *Priprema za dvadeset prvi vek*, „Službeni list SRJ“, Beograd, 1997, str. 155.

⁵ M. Volf, „Da li će nacionalne države preživeti globalizaciju, u: *Globalizacija – mit ili stvarnost: sociološka hrestomatija*, (Priredio Vladimir Vuletić), „Zavod za udžbenike i nastavna sredstva“, Beograd, 2003, str. 315.

Bez obzira na elemente erodiranja suverenosti i desuverenizacije, država je značajna organizacija danas, a biće značajna i u budućnosti. Ali to ne znači da njena suverenost ne erodira.

Pod uticajem razvoja globalizacijskih procesa, ekonomskih i finansijskih institucija moći, jaz između bogatih i siromašnih se sve više povećava, tako da ove mjere predstavljaju surovi pragmatizam „šok terapije“ koju nameću neoliberalni centri moći, što zapravo ne predstavlja ništa drugo nego realizaciju interesa finansijskog imperijalizma korporativnog kapitala koji dovodi do desuverenizacije država.

Često se države, narodi i pojedinci nalaze pod veoma velikim pritiskom globalnih institucija moći koje im nameću svoju imperativnu volju koja ih destabilizuje i ugrožava.

Ekonomska i politička doktrina neoliberalizma i njene institucije su suprotstavljene *nacionalnoj državi*, koja mora mijenjati svoj lik i postati „država natjecanja, država tržišta, oblik države u kojoj politika slijedi logiku kapitala“, država koja „nosi oznaku `odobrio MMF`“, jer Međunarodni monetarni fond kontroliše ekonomsku politiku „svake treće `suverene` države“. Tako nacionalne države prelaze u neoliberalne države preko postupka „disciplinovanja država“ famoznom „bič-politikom“. Imperativnim prihvatanjem *Vašingtonskog konsenzusa* i njegovog „svetog trojstva“ – liberalizacije, deregulacije i privatizacije – na globalnom tržištu *nacionalne države* postaju *neoliberalne države*.⁶

Kao globalna institucija moći, Međunarodni monetarni fond je birokratska institucija koja, kao instrument interesa kreditora i finansijskih institucija, prisiljava reforme i nameće određene uslove zemljama koje traže kredite. Međunarodni monetarni fond pravi destrukciju države tako što zahtijeva smanjenje troškova, umanjenje zarada, različite oblike redukcija i otpuštanje radnika u javnom sektoru, privatizaciju obrazovanja, zdravstva, usluga, javnih infrastruktura, deregulaciju privrede.

Tako se pokazuje da je politika koju provodi MMF razarajuća politika s poznatim scenarijom „šok doktrine“ koja vodi u recesiju. Međunarodni monetarni fond vodi rat protiv države (stanovništva) jer zlonamjerno koristi krizne situacije i svojim pritiscima zemlje i narode gura u još veći ambis. Kao konzervativna restauracija, neoliberalizam utire put oživljavanju predmodernih oblika društvene prakse. Neoliberalizam je svojom „doktrinom šoka“ doveo do stvaranja „kapitalizma katastrofe“ (Noami Klajn) upravo zato što su radikalna reprivatizacija, liberalizacija i deregulacija proizvele socijalne

⁶ U. Beck, *Moć protiv moći u doba globalizacije: nova svjetskopolitička ekonomija*, „Školska knjiga“, Zagreb, 2004, str. 331-332.

nejednakosti, siromaštvo, nasilje i socijalne antagonizme. Moćne globalne institucije – Međunarodni monetarni fond, Svjetska banka i Svjetska trgovinska organizacija, kao i drugi centri finansijske, ekonomske i političke moći – nameću kao najznačajnije zahtjeve: privatizaciju, deregulaciju i „oštro rezanje javne potrošnje“, odnosno tzv. budžetska kresanja. Njihova „najsmrtonosnija ljekarija“ se odnosi na: otpuštanje zaposlenih, rezanje plata i „cijeli spektar“ programa strukturnog prilagođavanja. Međunarodni monetarni fond, Svjetska banka i Svjetska trgovinska organizacija, ali i UN i EU, erodiraju suverenitet nacionalnih država, proizvode siromaštvo, a njihov cilj i jeste razaranje ekonomija siromašnih i nepokorenih država.⁷

Mehanizam kojim globalne institucije moći imperativno nameću svoju volju jeste *program strukturnog prilagođavanja*, a on se odnosi na prihvatanje više mjera koje nesumnjivo dovode do desuverenizacije država. Među njima su najvažnije one koje se odnose na liberalizaciju cijena, protok roba i kapitala, ukidanje bilo kakvih ograničenja na strane investicije, deregulaciju koja dovodi u pitanje monetarnu i fiskalnu politiku države, privatizaciju državne imovine i, naročito, smanjivanje doprinosa za nauku, obrazovanje, zdravstvo, socijalnu zaštitu.⁸

Neoliberalnim mehanizmima se omogućava stranim *transnacionalnim kompanijama* da sasvim jednostavno i bez ograničenja i zaštite domaće proizvodnje ulaze na tržišta nacionalnih ekonomija, čime ih osvajaju. One neometano ulaze u nacionalne ekonomije i tako ih razaraju i kolonizuju. Na taj način se, prije svega, ekonomski desuverenizuje država jer se erodira njena *ekonomska suverenost*. I to, naravno, nije sve, jer se posljedice takvog uticaja i dalje razvijaju. Krše se ljudska prava, a i demokratska legitimnost postaje ugrožena, i ne samo u razvijenim nego i u nerazvijenim zemljama, gdje korporacije mogu „da kupuju glasove ili da kontrolišu osnivanje političkih stranaka“; takođe, one mogu da se ponašaju „neodgovorno“ u poslovanju, smanjenju i izbjegavanju plaćanja poreza, mogu da budu „ravnodušne prema društvenim i ekološkim posledicama svoga delovanja i svojih proizvoda“.⁹

Na taj način se pokazuje da je *program strukturalnog prilagođavanja* zapravo *oruđe ponovne kolonizacije* jer preko moćnih globalnih institucija

⁷ N. Klein, *Doktrina šoka. Uspon kapitalizma katastrofe*, „V.B.Z.“, Zagreb, 2008, str. 254. SAD, WTO (Svjetska trgovinska organizacija), MMF i Svjetska banka, kao „banda četvorice“, favorizuju *Vašingtonski konsenzus*, koji zapravo predstavlja „istinsku katastrofu“ za razvoj nacionalnih i državnih privreda. Z. Petrović Piroćanac, *Geopolitika hrane (Bitna razvojna komponenta društva u XXI stoleću)*, Beograd, 2008, str. 93-94.

⁸ V. Belo, „Program strukturalnog prilagođavanja“, u: *Globalizacija – argumenti protiv* (Priredili: Dž. Mander i E. Goldsmit), „Clio“, Beograd, 2003, str. 275-276.

⁹ E. Gidens, *Odbegli svet (kako globalizacija preoblikuje naše živote)*, Beograd, 2005, str. 19.

ostvaruju kontrolu nad državnim ekonomijama. Te institucije prisiljavaju države da uvedu *program strukturalnog prilagođavanja* te, tako, usmjeravaju resurse i proizvodnju za servisiranje dugova i vežu nacionalne ekonomije za moćne finansijske institucije dajući prostor djelovanju multinacionalnim korporacijama. Tako *program strukturalnog prilagođavanja* postaje program *nove kolonizacije država* od tih istih korporacija i finansijskih institucija. Prihvatanje navedenih ultimativnih i imperativnih mjera zapravo znači da se globalne institucije moći direktno miješaju u ekonomiju, politiku i socijalna područja država, društveni i individualni život, da ih određuju i uslovljavaju. A to, zapravo, znači da ove mjere dovode u pitanje suverenost država i da je ograničavaju. Mehanizam *strukturalnog prilagođavanja* na globalnom nivou predstavlja ništa drugo nego mjere preko „kojih novi svetski upravljači održavaju kontrolu korporacija nad državama i narodima“. Kontrola država i naroda je kontrola svega – proizvodnje, resursa, finansija, kapitala, bankarstva, roba i usluga, radne snage, države, prava.¹⁰

Sa svojim moćnim finansijskim institucijama neoliberalni kapitalizam provodi apsolutnu dominaciju nad svim područjima društva i države, a veliku ulogu u procesu desuverenizacije država upravo imaju multinacionalne i transnacionalne korporacije.

Transnacionalne i multinacionalne korporacije imaju ogromnu ekonomsku moć, kao i moć uticaja na profilaciju politike kako u sopstvenim tako i u drugim društvima. One najveće „imaju budžete koji su veći od državnih budžeta ogromne većine zemalja“. Pa, i pored toga, „postoje neka ključna područja u kojima se njihova moć ne može meriti sa moći država pri čemu su ovde posebno važni činioci teritorijalnost i kontrola nad sredstvima prinude. Ne postoji nijedno područje na Zemljinoj kugli, uz delimičan izuzetak polarnih krajeva, nad kojim ne postoji legitimna sfera kontrole koju proglašava neka država. Sve moderne države imaju više ili manje uspešan monopol nad sredstvima prinude unutar vlastitih teritorija. Bez obzira na to koliko je velika njihova ekonomska moć, industrijske korporacije nisu vojne organizacije (kao što su neke od njih bile u vreme kolonijalizma) i ne mogu da se uspostave kao političke/pravne jedinice koje upravljaju određenom teritorijom“.¹¹

Iako postoje područja koja se nalaze pod patronatom državne suverenosti, ipak multinacionalne i transnacionalne korporacije imaju veliku moć koja ugrožava i dovodi u pitanje suverenost država.

¹⁰ T. Klark, „Mehanizmi vladavine korporacija“, u: *Globalizacija – argumenti protiv* (Priredili: Dž. Mander i E. Goldsmit), „Clio“, Beograd, 2003, str. 294-295.

¹¹ E. Gidens, *Posledice modernosti*, „Filip Višnjić“, Beograd, 1998, str. 75.

Veoma privilegovan položaj multinacionalnih korporacija narušava tržišne odnose na štetu nacionalnih kompanija i privreda na sljedeći način: *pore-skim olakšicama* – smanjenjem stope oporezivanja, što vodi neloyalnoj konkurenciji koja uništava domaće kompanije i nacionalne ekonomije; *korupcijom* – kršeći pravne norme i zakone podmićivanjem vlada i „političkih elita“, „lobiranjem“ kao oblikom korupcije; *uslovljavanjem investicija* – ucjenama domaćih proizvođača i vlada putem malverzacija i ucjena u privatizaciji, kupovini domaćih kompanija ispod realne tržišne vrijednosti, osnivanjem predstavništava („kćerki firmi“); *ugrožavanjem i iskorišćavanjem jeftine radne snage* – smanjivanjem profitnih marži, namećući fleksibilnije režime rada i ugovore o radu korporacija slabeći moć sindikata, otpuštajući radnike i, tako, povećavajući stope nezaposlenosti.¹²

Korporacije raspolažu većom moći u odnosu na nacionalne državne kompanije jer kontrolišu investicije, proizvodnju, trgovinu i usluge, resurse, institucije, a posebno finansijske. Ne samo što su države i njihove suverenosti ugrožene, logika profitabilnosti multinacionalnih i transnacionalnih korporacija veoma ugrožava prirodu, pa, time, i naš opstanak. Brojne korporacije se ponašaju neodgovorno u ekonomskom, političkom, ekološkom, medicinskom, pravnom i drugom pogledu.

Da bi ostvarile sve veći profit, multinacionalne korporacije nastoje da kontrolišu vitalna područja individualnog i društvenog života i, u tom smislu, sve agresivnije kontrolišu sva područja potrošnje resursa, te proizvodnje roba, usluga i kapitala. Zato su one moćne na svim područjima društvenog života, i zato uspijevaju da države desuverenizuju.

Ekonomska i finansijska *moć* multinacionalnih i transnacionalnih korporacija je veća od mnogih zemalja svijeta; one su ogromni finansijski centri sposobni da, u potrazi za resursima, jeftinom radnom snagom i neefikasnim pravnim propisima, brzo premještaju tehnologije i kapital duž cijelog svijeta. Države teško mogu da određuju carinske, poreske ili kamatne stope, a i kad bi to pokušale učiniti ne bi mogle dobiti kredite od njihovog korporativnog zaštitnika (MMF-a), dok bi transnacionalne korporacije preselile novac na druga područja svjetske ekonomije. U tako strogo determinisanom odnosu su nacionalne ekonomije i države potpuno nadmašene moćima transnacionalnih korporacija. S druge strane posmatrano, multinacionalne kompanije bogatih zemalja uz pomoć lokalnih korumpiranih elita, a uz podršku Svjetske banke i MMF-a, eksploatišu i uništavaju šume nerazvijenih zemalja Azije i Afrike.

¹² R. Marić, „Društveno-etički izazovi globalizacije“, *Politička revija*, br. 3, 2010, str. 178-179.

Sve to mogu činiti jer korporacije onemogućavaju funkcionisanje ekoloških zakona i ekološkog prava.¹³

Ogromna moć multinacionalnih korporacija postaje sve veća u odnosu na moć nacionalnih država, koja je sve manja, a značajnu ulogu u ostvarivanju pritisaka na države s ciljem ostvarivanja kontrole njihove suverenosti imaju i – *mediji*.

Mediji su manipulativni u svom djelovanju, i veoma je izražena pojava zloupotrebe medija od multinacionalnih i transnacionalnih kompanija u smislu neizvještavanja o uslovima rada u kompanijama, kao i zloupotrebama kada je riječ o zdravlju, bolesti, radnoj snazi, zaštiti, ekologiji itd.

Medijske manipulacije su sastavni dio ukupnih neoliberalnih manipulacija od strane globalnih institucija moći koje provode geopolitiku desuverenizacije. Zato je neoliberalizam veoma opasna filozofska, ekonomska, politička i vojna doktrina.

Inkorporirajući se u strukture društava, neoliberalizam postaje dominantnom ali veoma opasnom doktrinom. Jer „zastupnici neoliberalnog puta sada zauzimaju uticajne položaje u obrazovanju (univerziteti i mnogobrojni ‘trustovi mozгова’), u medijima, na sastancima članova upravnih odbora u korporacijama i finansijskim institucijama, u ključnim državnim institucijama (ministarstva finansija, centralne banke), a takođe i u takvim međunarodnim institucijama kao što su Međunarodni monetarni fond (MMF), Svetska banka i Svetska trgovinska organizacija (STO), koje regulišu globalne finansije i trgovinu. Ukratko, neoliberalizam je, kao način diskursa, ostvario hegemoniju. On ima prožimajuće efekte na način mišljenja sve do tačke gde postaje inkorporisan u zdravorazumski način na koji mnogi od nas tumače, žive i razumeju svet”.¹⁴

Institucije globalne moći upravo na globalnom području provode ideologiju neoliberalizma koja ima za cilj da kontroliše, preuzme i *kolonizuje nacionalne privrede* i njihove *resurse*. Otuda, u svijetu neoliberalne globalizacije

¹³ V. Mićović, *Globalizacija i novi svetski poredak*, Beograd, 2001, str. 186. „Ideja koja važi u korporacijskim krugovima, da prvo moramo zemlje razviti i učiniti ih bogatim, pa tek onda moramo brinuti o očuvanju životne sredine jesu vrhunac cinizma, pošto razvoj ne znači bogatstvo – osim za vrlo mali broj ljudi; bogatstvo koje se zaradi retko se troši na programe za zaštitu životne sredine; najzad, dok se teorijsko bogatstvo stvori, na planeti više neće moći da se živi.“ E. Goldsmit, „Globalna trgovina i životna sredina“, u: *Globalizacija – argumenti protiv* (Ur. Dž. Mander, E. Goldsmit), „Clio“, Beograd, 2003, str. 106. Mnoge *propise* nacionalnih država multinacionalne korporacije „zaobilaze“ i ne poštuju, pa se pokazuje da multinacionalne korporacije imaju veća prava i „prednost nad građanima“. T. Klark, „Mehanizmi vladavine korporacija“, u: *Globalizacija – argumenti protiv* (Priredili: Dž. Mander i E. Goldsmit), „Clio“, Beograd, 2003, str. 293.

¹⁴ D. Harvi, *Kratka istorija neoliberalizma*, „Mediterran“, Novi Sad, 2012, str. 15-16.

su potrebni rat i borba („pljačka“) neoliberalne države za svjetske resurse preko ekonomskih, političkih, diplomatskih i vojnih saveza i transnacionalnih korporacija.

Kao što se vidjelo, neoliberalne institucije moći na različite načine „kolonizuju nacionalne privrede“ i desuverenizuju države, a jedan od tih načina se upravo odnosi na *deregulaciju privrede*, čime je državi uskraćeno suvereno pravo kontrole novca. Uskraćivanje tog prava putem deregulacije dolazi do – **sloma države**.

Desuverenizacija države se manifestuje i na području globalnih **međunarodnih finansija**. Kako su međunarodna finansijska tržišta povezana, jasno je da će se pojava krize brzo proširiti na sve. Tako i na ovom području države „gube ili će izgubiti kontrolu nad osnovnim elementima svoje gospodarske politike“, a osim toga, globalizacija djelatnosti, globalizacija medija, elektronskih komunikacija i „globalizacija kriminala, imaju odlučujuću ulogu u slabljenju instrumentalne moći države-nacije“. ¹⁵

Bitan problem za državu je ostvarenje kejnzijanskog principa **pune zaposlenosti** stanovništva i **socijalne zaštite** stanovništva.

Neoliberalizam uskraćuje socijalna davanja i insistira na državi koja neće služiti svojim građanima, nego – biznisu (profitu). I ovdje treba posebno pomenuti multinacionalne i transnacionalne korporacije koje mnoge poslove rade nelegalno, a što se odražava i na politiku socijalne zaštite. Činjenica je da, kada korporacije skrivaju novac i ne plaćaju poreze, vlade – bez obzira na to da li bile siromašne ili bogate – uskraćuju sredstva socijalne pomoći za socijalno ugrožene, nezaposlene, siromašne i bolesne osobe.

Takođe, tu su i drugi problemi s kojima se suočavaju države, problemi koji dovode u pitanje njihovu suverenost, kao što su: terorizam, sajber terorizam, ukidanje graničnih kontrola, nesposobnost održavanja kontrole sopstvene teritorije, opadanje zainteresovanosti građana za učestvovanje u politici, umanjene legitimite. Poseban problem dolazi od „podrivanja lojalnosti građana prema državi i njihove spremnosti da rade ono što država želi da oni rade“. ¹⁶

Upravo pod pritiskom neoliberalne doktrine i institucija neoliberalne globalne moći dolazi do desuverenizacije država, a ono što je karakteristično za desuverenizovane države jeste to da one **nisu bezbjedne** kako za sebe tako ni za svoje državljane. To su države za koje se kaže da se nalaze na putu *raspadanja* i *propadanja* (*failed states*), a ono što ih bitno obilježava prikazano je na tabeli:

¹⁵ M. Castells, *Moć identiteta*, „Golden marketing“, Zagreb, 2002, str. 249-250.

¹⁶ E. Hobsbaum, *Globalizacija, demokratija i terorizam*, „Arhipelag“, Beograd, 2008, str. 138.

Kategorija	Uspješna država	Slaba (raspadajuća) država
Država ima monopol nad vlašću	da	relativna vlast (oligopolija vlasti)
Nivo državnog suvereniteta	visok	nizak
Kvalitet demokratije	visok	nizak
Legitimnost država i lojalnost građana prema državi	visok	nizak
Bezbjednost	visoka	niska
Državna kontrola teritorija	visoka	niska
Državna kontrola granica	visoka	niska
Efikasnost birokratskih institucija	visoka	niska
Raspored sredstava prisile	skoncentrisana u državnim institucijama i opunomoćenim licima	nelegalan, u rukama privatnih lica
Nivo korupcije i kriminaliteta	nizak	visok
Pravni poredak	stabilan	nestabilan
Ekonomija	radi	u većoj ili manjoj krizi
Demografske promjene	nevelike i kontrolisane	značajne i nekontrolisane; velika pojava izbjeglica i masovna migracija

Treba napomenuti da je u stalnom porastu broj ovakvih neuspješnih i raspadajućih država – Gruzija, Moldavija, Tadžikistan, Azerbejdžan, SFRJ – samo su neke od njih. Ovakve nestabilne države su prijetnja unutrašnjoj i vanjskoj međunarodnoj bezbjednosti jer „mogu postati utočište terorizma, kriminalcima, narko-trgovcima, pedofilima, trgovcima belim robljem i drugim kriminalnim elementima“. Osim toga, „slabe i raspadnute države se povezuju sa terorizmom (Avganistan, Sudan, tzv. država Kosovo), ali i sa pojavom izbeglica“.¹⁷

Kao što je poznato, države nastaju i nestaju, i za to postoje različiti uzroci i razlozi. U XX vijeku su nestale Otomanska Imperija, Austro-Ugarska, Sovjetski Savez, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, a nastajale se neke nove države, i nastajace, jer će etničke, a i druge grupe, insistirati na zaštiti *prava na samoopredjeljenje* želeći da se odvoje *od* i *iz* postojećih država koje im to pravo uskraćuju.

Ovdje treba pomenuti i to da se, pod uticajem globalizacije i njenih centara moći, neke nacije-države transformišu u „nenarodnu državu“, „policijsku državu“, „korporacijsku državu“, „mafija-državu“, „banditsku državu“,

¹⁷ Z. Milošević, Ž. Đurić, *Imperijalno razaranje država*, „Institut za političke studije“, Beograd, 2012, str. 70-71, 72.

„kompradorsku državu“. Nedostatak legitimiteta nadoknađuju represijom, korupcijom i kriminalom, prikazujući se upravo kao *neuspješne i nebezbjedne države*. I to su države koje se nalaze na putu – *desuverenizacije*.

Zaključak

Istorijski posmatrano, države su se izgrađivale i razgrađivale, nastajale i nestajale. Geopolitičko djelovanje moćnih država, njihovih ekonomskih, finansijskih i političkih institucija dovodi do erozije suverenosti mnogih država, a naročito onih slabijih i nerazvijenih. Njihovo djelovanje stvara velike socijalne nejednakosti na globalnom i lokalnom nivou, uskraćuje državna davanja na programe socijalne pomoći, nauku, obrazovanje, kulturu, i time utiče na nepovoljno socijalno stanje te legitimitet i suverenitet države. Te države i ta društva postaju siromašni, neuspješni i nebezbjedni, što se odražava i na njihovu desuverenizaciju. Suverenost modernih država je „potkopana“, „promijenjena“, „narušena“, „transformisana“, erodirana...

Literatura

- Beck, U., *Moć protiv moći u doba globalizacije: nova svjetskopolitička ekonomija*, „Školska knjiga“, Zagreb, 2004.
- Castells, M., *Moć identiteta*, „Golden marketing“, Zagreb, 2002.
- Dodds, K., *Geopolitika*, „Šahinpašić“, Sarajevo-Zagreb, 2009.
- Gidens, E., *Odbegli svet: kako globalizacija preoblikuje naše živote*, Beograd, 2005.
- Gidens, E., *Posljedice modernosti*, „Filip Višnjić“, Beograd, 1998.
- Globalizacija – argumenti protiv*, (Prir. Dž. Mander i E. Goldsmit), „Clio“, Beograd, 2003.
- Globalizacija – mit ili stvarnost: sociološka hrestomatija*, (Prir. V. Vuletić), „Zavod za udžbenike i nastavna sredstva“, Beograd, 2003.
- Harvi, D., *Kratka istorija neoliberalizma*, „Mediterran“, Novi Sad, 2012.
- Hobsbaum, E., *Globalizacija, demokratija i terorizam*, „Arhipelag“, Beograd, 2008.
- Kenedi, P., *Prisprema za dvadeset prvi vek*, „Službeni list SRJ“, Beograd, 1997.
- Klein, N., *Doktrina šoka (uspon kapitalizma katastrofe)*, „Grafčki zavod Hrvatske“, Zagreb, 2008.
- Marić, R., *Društveno-etički izazovi globalizacije*, „Politička revija“, br. 3, 2010.
- Mićović, V., *Globalizacija i novi svetski poredak*, „Čigoja štampa“, Beograd, 2001.
- Milošević, Z., Đurić, Ž., *Imperijalno razaranje država*, „Institut za političke studije“, Beograd, 2012.
- Ohmae, K., *Nova globalna pozornica, izazovi i prilike u svijetu bez granica*, „Mate“, Zagreb, 2007.
- Petrović-Piroćanac, Z., *Geopolitika hrane (Bitna razvojna komponenta društva u XXI stoleću)*, Beograd, 2008.
- Soza Santos de, B., *Procesi globalizacije*, „Reč“, br. 68, 14. decembra 2002.

GEPOLITICS OF DESOVEREIGNIZATION

Abstract

In a classical conceptual discourse, the concept of the state is inseparable from the concept of sovereignty. However, due to globalization processes and influence of global institutions of power, the sovereignty of states is being eroded. The state lost its traditional sovereignty, related to the monopoly of power, stability and safety.

Powerful states and their global institutions are using different mechanisms through which they impose their interests and accomplish neoliberal aims that benefit the rich countries, and which contribute not only to impoverishment of states that accept those programs, but also to erosion of their sovereignty.

Very strong and intense influence of supranational and transnational institution calls in question the autonomy, independence, integrity and sovereignty of the states. Sovereignty is eroded and the state is desovereignized.

Key words: geopolitics, state, sovereignty, desovereignization